
NADEŽDA RADOVIĆ

POVRATAK RELIGIJA U POLITIKU

VI MEĐUNARODNI SEMINAR ISER-a*

Islamski i jevrejski fundamentalizam Srednjeg istoka, evropski katolički integrizam, napredovanje evangelističkih sekta u Sjedinjenim Američkim Državama, različite religiozne vizije sveta bore se danas da steknu političku moć i propišu vlastitu ideologiju koja je često anti-egalitarnistička i anti-humanistička. U metežu ekonomske krize i svetu u kome se kapitalistički sistem proizvodnje, pa i proizvodnje života, nameće kao obrazac izgleda da religije postaju značajno utočište. To važi za Iran u kome je Homeinijevski fanatizam odgovorio na teror šahovskog režima, za Liban gde se različite konfesije sukobljavaju do krvoprolića bez obzira na postojanje pravne države, pa i za zemlje Srednjeg istoka i Magreba. Iako je muslimanski integrizam najspektakularniji, povratak religija u politički život je posvuda prisutan. Religija se u moderno vreme kao u srednjem veku uvlači u sve pore društvenog života. Neki arhaični oblici društvene organizacije, kao što su klan, pleme, porodica, religijska zajednica ponovo se afirmišu.

Leve snage sveta stoga moraju mnogo ofanzivnije postaviti problem laiciteta. Laicizam je, prema mišljenju Rene Fregosi (Renée Frégosi), direktorke I.S.E.R.-a, koncepcija individue protiv klana, plemena, familije, grupe ili nacije.

*) Institut Socijalističke partije Francuske organizuje svake godine međunarodne skupove naučnika i političara o aktuelnim temama. Među skupovima organizovanim tokom poslednjih godina jedan od najinteresantnijih bio je VI seminar ISER-a (Institut socialiste d'études et de recherches), održan od 22. do 24. novembra 1986, posvećen povratku religija u politiku. Izbor saopštenja sa ovog skupa objavljen je u časopisu *SPF Revue politique et parlementaire*, br. 928 (mart—april 1987).

Među najinteresantnijim priložima je onaj Pjera Žoksa (Pierre Joxe) o pozitivnim aspektima religijskog fenomena. P. Žoks kaže da je na Srednjem istoku uticaj religije na politiku vidan, ali i da se, takođe, ne može prenebregnuti ni sve šire rasprostiranje uticaja vrlo konzervativnih religijskih snaga u SAD-u i drugim razvijenim zemljama. Međutim, u Egiptu, na primer, fundamentalizam predstavlja jedan od elemenata evolucije oslobodilačkih težnji egipatskog naroda. Zajedno s modernizmom, fundamentalizam je u Egiptu bio značajan za nacionalni preporod. Ne treba gubiti iz vida da mnoge ideje zapadnog društva, i to ideje koje je etabliralo građansko društvo, imaju svoju iracionalnu osnovu, koja je bila bitnija za njihovu promociju i legalizaciju od racionalnog jezgra. To je slučaj s idejom jednakosti i bratstva. Prva rečenica iz Deklaracije o pravima čoveka i građanina: „Ljudi se rađaju i umiru slobodni i jednaki u pravima”, jeste eminentna potvrda jednog iracionalnog stanovišta. Žoks se zalaže za diferenciran prilaz problemu povratka religija u politički život, jer osim negativnih ovaj fenomen ima i pozitivne efekte na život savremenog čoveka. Pjer Žoks navodi i konkretne primere. Za vreme rasprave o projektu zakona o strancima u Francuskoj citiranjem Biblije navodeni su argumenti za legalizaciju prava stranih radnika u ovoj zemlji. U ovom slučaju religijski argumenti su zapravo bili glas savesti i hrišćanskih, odnosno judeohrišćanskih moralnih razmišljanja. U nekim regionima sveta, kao što je Latinska Amerika uticaj religijskog faktora se može označiti kao progresivan. Snaga religijskog faktora je u moralnim vrednostima koje su u temelju vere.

Alen Šenal (Alain Chenal) u tekstu „Politički islam u pokretu” analizira različite vrste islama. Narodnog islama ima posvuda: u Magrebu, Anadoliji, među brdskim Kurdima. Islamsko bratstvo je realnost mnogih islamskih društava (Crne Afrike, Maroka, Egipta, Sudana, Turske, Jugoslavije, Azije...). Politički islam se konstituiira s ciljem opšteg očuvanja i širenja islama. Reč je o institucionalnom islamu u kome ograničavajuća verska pravila obuhvataju čitavo arapsko muslimansko društvo, čak u ekstremnim slučajevima državu kao što je Južni Jemen koji se deklarira kao „marksističko društvo”, ali je za dan odmora proglasio petak, a u dane državnih praznika članovi Političkog biroa pred spomenikom palima čitaju naglas „Fatiha”. Moć islama se očigledno koristi kao potpora očuvanju režima. Još ekstremniji oblik političkog islama je u državama integrista. Reč je o Saudijskoj Arabiji, Iranu, Pakistanu, Sudanu. U tim zemljama državni zakoni zasnovani su na islamu.

Kako definisati islamski pokret iznutra? pita se Alen Šenal. Socijalno, pripadnici islamskog pok-

reta se regrutuju iz onih društvenih slojeva koje u najvećoj meri pogađa oskudica i kriza. Njegovi pripadnici su studenti s neizvesnom budućnošću, mali službenici nesposobni da prežive, seljaci, pripadnici srednjih deklasiranih slojeva. Mladi su uvek ona potencijalna masa koja omogućava manevarski prostor.

Osnovni motivi okupljanja nalaze se u dugogodišnjem podređenom položaju u kome su Evropljani držali muslimane sve do savremenog cionizma i možda najviše u prostituciji koja se razvila kao prateća delatnost razmaha turizma u krajevima naseljenim muslimanskim življem. To je vidno i iz podataka da su turistički objekti postali meta napada u istoj meri kao i američki kulturni centri. Najzad revolt protiv socijalnih nepravdi je u porastu. Razlike u položaju ljudi su ogromne. S jedne strane vile, putovanja, privilegije svih vrsta, zapadnjaštvo, a s druge gradovi udžerica u kojima milioni tavora na granici egzistencijalnog minimuma (milijon ljudi živi u Kairskom groblju, arapski geto u Gazi). Masa je onih koji neće upoznati tekovine civilizacije. Onj su toga svesni, ali što je najgore oni su svesni da i njihove potomke ne čeka bolja sudbina. Bogaćenje je u Trećem svetu brže i vidljivije. U njima nema izgrađenog fiskalnog sistema, ni administracije koja bi bila u stanju da uđe u trag korupciji. U takvoj situaciji reč iz *Kurana* i bogata proročka tradicija postaju integrirajući elementi. Ideje o zajedništvu vernika, boljem sutra bar za potomke i sl. postaju itekako privlačne.

Zajedničko u islamskom političkom projektu je kritikovanje neislamske vlasti kao korumpirane od strane stranaca. Islamski pokret nalazi u svakoj zemlji vlastite izvore i snagu u nacionalnoj situaciji. Da bi se ušlo u bolje sutra ne treba se prilagođavati zapadnom svetu, već upravo obrnuto moderni svet treba prilagoditi pravilima istinskog islama.

Nikol Savi (Nicole Savy), predsednica Komisije žena Lige za prava čoveka, u tekstu „Iran, žene, demokratija” govori o strašnoj civilizacijskoj represiji nad iranskim narodom, posebno nad Irankama, u Iranu imama Homeinija, u ime islama. Iranska revolucija je otpočela s ciljem da se svrgne omrznuti režim šaha i ukine ekonomska korupcija i beda u zemlji. Današnji bilans su: stotine hiljada mrtvih (zvanični podaci minimiziraju broj mrtvih) 60 000 Iranaca u izgnanstvu samo u Francuskoj od kojih 6 000 političkih izbeglica, usmeravanje narodnog bogatstva Irana u ratne svrhe i internacionalnu propagandu i sve teži i bedniji život većine Iranaca. Represija je postala institucionalizavan način vladavine u Homeinijevom Iranu. Orijentalni pritisak se najpre iskazao simbolički u povratku

feredže. To je trebalo da znači da se nasuprot Pahlavijevom zapadnjaštvu („američko-orijentalne model Velikog Satane“) vraća islamskoj tradiciji. Međutim, bio je to mnogo suroviji potez. Dominacija ajatolaha donela je: 1979. godine spaljivanje desetina prostitutki; u 1980. godini svi feministički pokreti i feministkinje su nestali iz Irana; kamenovanja su počela 1981. godine. S proleća 1986. represija se zbog produžetka rata i političke krize pojačava. Čak i pored feredže, ženama je zabranjeno kretanje. One mogu ići samo u pratnji muža. U suprotnom čine zločin protiv očuvanja štida (Deklaracija Rafsandžanija od 10. avgusta 1985. godine objavljena u Persijskom pismu). Represije su jezive. Ukoliko se žena šminka, kovrdža kosu, ukrašava se odećom ili oblači evropski podleže tretmanu kao da je prostitutka, a to znači da je mogu ubiti, oslepeti, strpati u zatvore u kojima su uslovi zastrašujući (maltretiranje, epidemije, promiskuitet). Ajatolah Rafsandžani objavio je 2. maja 1986. godine u zvaničnoj radio emisiji „smrt nepokrivenim ženama“ i „smrt Mudžahedinima“. Za političke zatvorenike su mučenja, zastrašivanja i egzekucije uobičajeni, ali od toga nisu izuzeti ni maloletnici, ni trudnice. Pre egzekucije nad devicom pristupa se prisilnom venčanju, koje se inače naziva i silovanjem pasdarena — hipokritska solucija deketirana lično od imama Homeinija (prema Zbirci informacija iranskih žena, CIMADE, novembar, 1985. i Maris Claire, februar 1986). Kamenovanje se primenjuje kao odmazda nad ženom optuženom za preljubu.

U svakodnevnom životu Iranaka je pod teškim bremenom životnih obaveza, ali ona ne može biti religiozni autoritet i normalno je da joj se kidnapuje dete od 10 do 12 godina i pošalje na front kao prethodnica tenkovima. Razvod je ukinut.

Nikol Savi s pravom konstatuje da u Iranu nije reč ni o kakvom „povratku religije“, jer islam kao i hrišćanstvo i judaizam poštuje ličnost čoveka. Reč je o metodama krvave i histerične represije primerenim Srednjem veku i njegovom fanatičnom bezumlju, koje vode religioznim perverzijama. Da bi vladajuća elita sprovodila diktaturu u opustošenoj i ratom razorenoj zemlji, mora se izazvati enormna demografska eksplozija. Zatvaranje žene vodi ovom cilju. Tako Iran ima najmlađe stanovništvo na svetu. To je neo-fašistički populizam koji danas igra na kartu muslimanskog identiteta.

Erkan Ejibogli (Ercan Eyuboglu) u tekstu „Laitet i islamizam u Turskoj“ mnogo čime dopunjuje sliku upotrebe islama u političke svrhe od strane reakcionarnih krugova. On analizira politički život i obnovu islama u Turskoj ovog veka. Za njega principi islama su jasni i ostav-

ljaju malo prostora za različita tumačenja. — Žena, prema *Kuranu*, nema pravo da je na javnoj sceni, ako to ipak jeste onda nije reč o istinskom islamu na delu. Kemal Ađaturk je kreirao laičku državu u jednoj tipičnoj muslimanskoj zemlji. Turska je imala „ustavnu revoluciju” 1908. godine dve godine posle Irana. Kemalistička republika osnovana je 1923. Umesto verškog iracionalizma Mustafa Kemal je uspostavio pravila razuma. Njegovu političku akciju pratio je napor da se kroz obrazovanje unese duh laicima. Paralelno razvijana je industrija, u privatnim i državnim preduzećima. Režim jedne partije transformisao se u višepartijski na kraju drugog svetskog rata. Tada, pod pritiskom borbe za glasove na izborima pored laičkih toleriša se i uvođenje škola Kurana, muslimanskog katehizisa. Posle vojnog udara 1980. godine na svim nivoima školovanja muslimanski katehizis postaje obavezan. U borbi buržoazije s radničkim pokretom islam je postao značajno sredstvo, tako uz razvoj „građanske demokratije” ide uspon integrizma.

Žan-Pjer Fili (Jean-Pierre Filiu) u tekstu „Verške borbe u Libanu” govori o ratnom poprištu Libana. Borbe se vođe među društvenim grupama, zajednicama ili konfesijama sa svim užasima integrizma koji sprovodi čišćenje teritorije. Najbolji primer je neprekidan konflikt između Šiita i Sunita ili između Šiita i Druza. Očuvanje vere i odbrana zajednice su čvrsto povezani.

Smeštanje palestinskog pokreta otpora u Liban počev od 1967. godine omogućilo je libanskom islamu da se organizuje i naoruža. Neugasiva mržnja falangista usmerena je prema „strancima” Palestincima. Integrizam čišćenja teritorije u najsvirepijem obliku („crna subota”, Četrdesetak, Tal Zaatar...) razvio je ideologiju „hrišćanske obnove” koja oscilira između dva cilja: osvajanja 10452 km² libanske teritorije, omiljena tema Bećira Džemaila, i njenog čišćenja.

Izraelska invazija u junu 1982. godine probudila je u hrišćanskim „jastrebovima” nade o realizaciji njihovog sna. Sve je završilo užasnim egzodusom hrišćanskog stanovništva u septembru 1983. i aprilu 1985. godine i povlačenjem hrišćana u geto Zapadnog-Bejruta, Meta i Kesruana. Na hrišćanski integrizam koji je najstariji, najvirulentniji, najkrvaviji do danas reagovao je drugi integrizam. Za razumevanje aktuelnih događaja u Libanu bitno je ući u istoriju nastanka Libana. U istoriji je ključ, ali razmere sukoba imaju i duboke internacionalne korene. Treba samo pogledati ko je sve sukobljen u Libanu: Sirija-Izrael, Sirija-PLO, Sirija-Iran, Izrael-PLO, Iran-Irak, Iran-SAD, Iran-Francuska, SAD-SSSR. Pod kontrolom Izraela je 10% libanske teritorije, a 40% je okupirala Sirija. Perspektive su neizvesne i tužne.

Iako je u raspravi bilo reči i o Reganu i protestantskom integrizmu o anti-ekumenizmu i anti-progresizmu u katoličkoj crkvi, o katoličkom neo-integrizmu i komunističkom laicizmu u Italiji, najviše učesnika je svoje priloge vezalo za delovanje religijskog faktora na Bliskom istoku. Iz ovih pretežno na empirijskim pokazateljima utemeljenim priložima vidno je osećanje besperspektivnosti i nemoći levih snaga da ponude alternative koje će voditi izlasku iz mraka Srednjeg veka i njegovih mučionica. U tom kontekstu poziv Sami Nera (Sami Nair) levim pokretima da laičku misao i humanističku orijentaciju iznova promišljaju i obogaćuju i da se još doslednije bore za demokratske tekovine rečito govori koliko su alternative bezumlju još slabe i nerazvijene.

